

Ks. Jacek Soprych
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

II SYNOD DIECEZJI TARNOWSKIEJ 1938 ROKU – MOTYWY ZWOŁANIA I RELACJA DO SYNODU PLENARNEGO NA JASNEJ GÓRZE

Instytucja synodów diecezjalnych wyrosła na kanwie spotkań biskupa ze swoimi współpracownikami, przede wszystkim z prezbiterami. Od początku synody stawały się sposobem dwustronnej komunikacji. Biskupi mieli okazję przekazać stanowisko wypracowane w swym gronie, co miało wielkie znaczenie dla czystości wiary i zachowania jedności Kościoła w okresie szerzących się herezji. Mieli też sposobność wysłuchać opinii wypowiedzianych przez duszpasterzy, którzy dobrze znali realia życia wiernych. To drugie miało z kolei duże znaczenie dla skuteczności chrześcijańskiego przekazu wiary. Zwołanie synodu było zawsze w historii uważane za wydarzenie o dużym znaczeniu religijnym i społecznym. Początkowo nie było to ujęte normami prawnymi. Dopiero od Soboru Laterańskiego IV, który odbył się w 1215 roku, normy kościelnego prawa powszechnego nakazywały biskupom pod karą suspensy odbywanie synodów diecezjalnych co roku. Cechą charakterystyczną dawnego prawa dotyczącego synodów diecezjalnych była niemożność udziału w nich osób świeckich¹.

Synod diecezjalny według wskazań Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku miał spełniać ważną rolę w zarządzaniu diecezją. Podkreślono, że jest on formą „uczestnictwa” we władzy biskupa, ale też że to biskup jest

¹ P. Sawczuk, *Synody diecezjalne w dawnym prawie*, [w:] *II Synod diecezji siedleckiej, Biuletyn nr 1*, Siedlce 2013, s. 24–25; por. K. Dullak, *Synod instrumentem prawnym biskupa*, [w:] *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa*, red. A. Sobczak, Poznań 2001, s. 95–97; zob. J. Soprych, *Biskup Tarnowski Franciszek Lisowski (1876–1939). Teolog i duszpasterz*, mps, Warszawa 2015, s. 141–147.

na nim jedynym prawodawcą². Stanowił zatem zgromadzenie o charakterze doradczym, a nie ustawodawczym. Uczestnicy synodu wyrażali swoje opinie i nawet osiągając większościową zgodność, musieli mieć świadomość, że ich zdanie to jedynie głos doradczy, który nie był wiążący dla biskupa. Z Kodeksu wynikało, że jedynie biskup ordynariusz może zwołać synod diecezjalny, który powinien odbywać się przynajmniej co dziesięć lat. Przedmiotem jego obrad powinny być partykularne sprawy duchowieństwa i wiernych, odnoszące się do spraw koniecznych lub pożytecznych³. Zgodnie z tym zaleceniem w okresie międzywojennym synody odbyły się w większości polskich diecezji. W wielu były to pierwsze synody, a w diecezji tarnowskiej odbyły się dwa: w 1928 i 1938 roku⁴.

We wspomnianym czasie w Kościele polskim miało miejsce szesnaście synodów⁵. Były zwołane po długiej przerwie trwającej niekiedy dwieście lat. Ich głównym zadaniem było uporządkowanie spraw w diecezjach po okresie rozbiorów i eliminacja negatywnych zjawisk, odmiennych w poszczególnych zaborach. Celem tych synodów było także stworzenie ram prawnych dla działalności Kościoła w nowych warunkach po odzyskaniu niepodległości przez Polskę⁶ oraz zajęcie stanowiska w sprawach podejmowanych w nowym Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku⁷.

² Tak jest do dzisiaj – *Kodeks prawa kanonicznego* [dalej: KPK], 25.01.1983, wyd. pol.: Poznań 1984; 27.05.1917, wyd. typ.: Romae 1934. KPK 1983, kan. 466.

³ KPK 1917, kan. 356 § 1: „*In singulis dioecesibus celebranda est decimo saltem quoque anno dioecesana Synodus, in qua de iis tantum agendum quae ad particulares cleri populiue dioecesis necessitates vel utilitates referuntur*”.

⁴ B. Kumor, *Historia Kościoła VIII. Czasy współczesne 1914–1922*, Lublin 2004, s. 395.

⁵ Diecezje, które zorganizowały synody: warszawska (4–6.07.1922), sandomierska (3–5.07.1923), podlaska (28–30.08.1923), krakowska (2 synody: 25–26.09.1923 oraz 20–21.09.1938), płocka (2 synody: 20–22.04.1927 oraz 7–9.08.1938), kielecka (5–7.07.1927), łucka (30.08. – 1.09.1927), chełmińska (27–29.12.1928), lubelska (25–27.09.1928), tarnowska (2 synody: 21–23.08.1928 oraz 4–5.07.1938), pińska (3–5.09.1929/34), lwowska (23–25.09.1930) oraz wileńska (9–11.07.1931); zob. G. Bujak, *Synody diecezjalne Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1922–1931*, Kielce 2010, s. 25.

⁶ G. Bujak, *Synody diecezjalne...*, dz. cyt., s. 9–10.

⁷ *Pierwszy Synod Diecezji Tarnowskiej. 1928*, Tarnów 1928, s. 9–10 [dalej: *I Synod...*]; zob. W. Góralski, *Synody w historii Kościoła w Polsce: szkic do dziejów ustawodawstwa synodalnego*, „*Studia Płockie*” 27 (1999), s. 155.

Pierwszy Synod Diecezji Tarnowskiej zwołał bp Leon Wałęga⁸ na wyraźne wskazanie Kongregacji Soborowej Stolicy Apostolskiej po sprawozdaniu o stanie diecezji z 1923 roku, jakie przesłane zostało do Rzymu. Synod odbył się w dniach 21–23 sierpnia 1928 roku i uczestniczyło w nim 151 kapłanów. Statuty synodalne zostały wydane drukiem⁹ i weszły w życie z dniem 1 stycznia 1929 roku¹⁰.

Drugi Synod Diecezjalny zwołał bp Franciszek Lisowski¹¹. Zapowiedział obrady na 4–5 lipca 1938 roku, czyli zgodnie z przepisami prawa kanonicznego dziesięć lat po pierwszym. Głównym tematem tego synodu było przedstawienie i wprowadzenie w życie religijne i duchowe diecezjan postanowień Pierwszego Synodu Plenarnego. „Postanowiliśmy zatem zwołać z początkiem lipca br. II Synod diecezjalny, aby na nim ogłosić uchwały Synodu Plenarnego, uzgodnić z nimi istniejące prawo diecezjalne, a jednocześnie zadośćuczynić przepisom prawa kościelnego o odbywaniu Synodów co lat dziesięć”¹².

Ogólnopolski Synod Plenarny odbył się w 1936 roku na Jasnej Górze, po 293 latach od ostatniego synodu krajowego, odbytego w Warszawie pod przewodnictwem prymasa Macieja Łubieńskiego. Zwołany został przez arcybiskupa metropolitę warszawskiego Aleksandra Kakowskiego. Odbył się w obecności legata papieskiego kard. Franciszka Marmaggiego¹³.

⁸ Leon Wałęga – ur. 25 marca 1859 roku w Moszczenicy k. Gorlic, święcenia kapłańskie przyjął 24 marca 1883 roku w Rzymie, uzyskał stopień doktora teologii, od 1889 roku był wykładowcą Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, papież Leon III mianował go 15 kwietnia 1901 roku biskupem tarnowskim, zmarł 22 kwietnia 1933 roku w Tuchowie, gdzie przeniósł się po rezygnacji miesiąc wcześniej.

⁹ *I Synod...*

¹⁰ Archiwum Diecezji Tarnowskiej [dalej: ADT], [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 1, Tarnów 1928, sygn. SDT; zob. S. Budzik, *Działalność duszpasterska biskupa Leona Wałęgi (1901–1933)*, mps, Lublin 1977, s. 72–78.

¹¹ Franciszek Lisowski – ur. 1 października 1876 roku w Cieszanowie k. Lubaczowa, święcenia kapłańskie przyjął 19 sierpnia 1900 roku we Lwowie z rąk biskupa Józefa Webera, w 1912 roku został pracownikiem naukowo-dydaktycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, 20 lipca 1928 roku Pius XI mianował biskupem pomocniczym metropolity lwowskiego, diecezję tarnowską objął 25 maja 1933 roku, zmarł 4 czerwca 1939 roku w Tarnowie.

¹² F. Lisowski, *Zapowiedź II Synodu diecezjalnego w Tarnowie z dnia 25 III 1938 r.*, „Currenda” 4 (1938), s. 78.

¹³ *Pierwszy Polski Synod Plenarny wraz z Orędziem Episkopatu Polski do Duchowieństwa i Wiernych w sprawie uchwał tegoż synodu poprzedzony rysem historycznym*

W miesiąc po zakończeniu I Synodu Diecezjalnego w Tarnowie obradowała Konferencja Episkopatu w Gnieźnie¹⁴ i uchwaliła zwołanie synodu krajowego. Pierwsze wzmianki o potrzebie zwołania takiego synodu pojawiły się już na wcześniejszym zebraniu Konferencji Episkopatu odbytym w Warszawie w dniach 15–17 marca 1927 roku¹⁵.

Biskupi za cel synodu wyznaczyli przede wszystkim odnowę życia religijnego. Miało się to dokonać przez przywrócenie katolicyzmowi „głębi, pełni i mocy”, przez walkę z bezbożnictwem i materializmem. Biskupi zachęcali do walki z upadkiem obyczajów i do ochrony rodziny katolickiej¹⁶. „Zamierzeniem naszym i waszym jest Polska katolicka dziś i jutro, Polska odporna na umizgi i pokusy nowego pogaństwa, Polska w pełni swej wiary, Polska zaślubiona w wiernej służbie dziejowej Temu, który jest «Jezus Chrystus wczoraj i dzisiaj: ten i na wieki»”¹⁷. Na Synodzie Plenarnym podjęto się dzieła ujednolicenia prawodawstwa kościelnego, zniesienia różnic między diecezjami znajdującymi się wcześniej pod różnymi zaborami i pobudzenia duszpasterstwa na fundamencie Akcji Katolickiej.

Biskup Franciszek Lisowski bardzo aktywnie zaangażował się w te prace synodalne. Konferencja Episkopatu obradująca na Jasnej Górze 6 października 1931 roku powołała dziesięć specjalnych komisji¹⁸. Sekretarzem jednej z nich, czwartej – *de religiosis*, został mianowany bp Lisowski. Oprócz niego weszli do niej kard. August Hlond i czterej biskupi: przemyski ordynariusz łaciński Anatol Nowak, przemyski biskup greckokatolicki Jozafat Kocyłowski, ordynariusz piński Zygmunt Łoziński i biskup pomocniczy warszawski Antoni Szlagowski¹⁹.

provincialnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej który napisał x. Piotr Katwa, Lublin 1939, s. 36–37.

¹⁴ Episkopat obradował w dniach 16–20 września 1928 roku.

¹⁵ J. Zieliński, *Pierwszy Polski Synod Plenarny w odrodzonej Rzeczypospolitej. Okres przygotowań*, „Prawo Kanoniczne” 48 (2005) nr 3–4, s. 238–239.

¹⁶ *Pierwszy Polski Synod Plenarny...*, dz. cyt., s. 37.

¹⁷ *Pierwszy Polski Synod Plenarny...*, dz. cyt., s. 55.

¹⁸ Były następujące komisje: 1. ogólna, 2. *de normae generales*, 3. *de clericis in genere et in specie*, 4. *de religiosis*, 5. *de laicis*, 6. *de sacramentis*, 7. *de locis et temporibus sacris et de cultu divino*, 8. *de magisterio ecclesiastico*, 9. *de beneficiis et bonis temporalibus*, 10. *de iudiciis et causis beatificationis servorum Dei et canonisationis sanctorum*.

¹⁹ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1992, s. 191.

Materiały przygotowane przez wszystkie komisje specjalne w 1933 roku zostały poddane krytycznej ocenie odpowiednich komisji sprawdzających. Biskup Lisowski wraz z arcybiskupem metropolitą wileńskim Romualdem Jałbrzykowskim i biskupem pomocniczym poznańskim Walentym Dymkiem kontrolowali wyniki piątej komisji – *de laicis*. Na podstawie materiałów i opinii komisji kontrolnych osobna komisja przygotowała wstępną propozycję uchwał synodalnych, którą rozesłano do konsultacji biskupom. Tekst tych ustaw, całościowo opracowany przez sekretarza Komisji Ogólnej, bp. Henryka Przeździeckiego, nie spełniał oczekiwań większości członków episkopatu i poddany został kolejnym poprawkom. Na konferencji plenarnej, obradującej w dniach od 4 do 6 maja 1935 roku w Warszawie, biskupi (po rozpatrzeniu kilku poprawek) przegłosowali przyjęcie projektu uchwał. Grupa biskupów niezadowolonych z uchwalonej wersji²⁰, do której należał bp Lisowski, udała się do nieobecnego z powodu choroby kard. Augusta Hlonda i zwróciła się o powtórne jego rozpatrzenie. Kardynał podzielił ich zdanie, że projekt ten należy jeszcze dopracować. Dbając o dobry wizerunek polskiego episkopatu, nie zezwolił na przesłanie wyników prac do Kongregacji Soboru Stolicy Apostolskiej. Stanowisko kard. Hlonda, abp. Sapięhy i biskupów małopolskich zadecydowało o przesunięciu terminu Synodu Plenarnego i o kontynuowaniu prac nad tekstem uchwał. Ostatecznie Komisja Prawna Episkopatu Polski 5 września 1935 roku powołała Specjalną Komisję Synodalną, którą tworzyli: kard. Hlond, abp Sapięha, abp Jałbrzykowski, bp Lisowski oraz sekretarz bp Przeździecki. Miała ona na nowo opracowywać statuty synodalne. Zbierała się w tym celu wielokrotnie, redagując projekty uchwał. Jedno z posiedzeń odbyło się w Poznaniu 3 lipca 1936 roku. Stosownie do zaleceń przejrano uwagi i wprowadzono drobne poprawki do projektu. Zdecydowano wówczas zaproponować legatowi papieskiemu, aby wezwał na synod, oprócz ordynariuszów, także pozostałych biskupów mieszkających na terenie Rzeczypospolitej, ponadto po jednym delegacie z każdej kapituły katedralnej, po jednym delegacie z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i z czterech wydziałów teologicznych przy uniwersytetach państwowych w Krakowie, Lwowie, Wilnie i Warszawie oraz wyższych przełożonych zakonnych. Postanowiono również, iż sekretarz wezwie na synod trzech prawników, trzech teologów i trzech notariuszów. Sekretarzowi zlecono przeprowadzenie rozmów z generałem oo. pauli-

²⁰ Byli to: abp A. Sapięha, abp J. Teodorowicz, abp B. Twardowski, bp F. Barda, bp Z. Łoziński, bp M. Fulman, bp K. Bukraba i bp F. Lisowski.

nów co do odbycia Synodu Plenarnego na Jasnej Górze w dniach 25–26 sierpnia 1936 roku. Specjalna Komisja Synodalna zakończyła swe działanie 16 czerwca 1938 roku, z chwilą wejścia w życie uchwał I Synodu Plenarnego²¹.

Po ośmioletniej pracy w komisjach biskupi zakończyli przygotowania do Synodu Plenarnego i za zgodą ojca świętego przeprowadzono go w dniach 26–27 sierpnia 1936 roku. Po zredagowaniu uchwał zostały one przesłane do Stolicy Apostolskiej. W maju 1937 roku Święta Kongregacja Soboru rozpatrzyła je na dwóch sesjach i wyraziła uznanie dla ich ścisłości prawnej i starannego dostosowania do współczesnych warunków życia w Polsce. Prefekt Kongregacji Soboru kard. Giulio Serafini na audyencji 23 maja 1937 roku przedstawił dokumenty papieżowi Piusowi XI, który z wielkim zadowoleniem przyjął do wiadomości i zatwierdził uchwały polskiego I Synodu Plenarnego²².

Kiedy 8 grudnia 1937 roku Episkopat Polski promulgował uchwały synodalne, należało dokonać ich recepcji do prawodawstwa diecezjalnego. Biskup Franciszek Lisowski polecił wydrukować je w „Currendzie. Piśmie urzędowym tarnowskiej kurii diecezjalnej” na początku 1938 roku, co też uczyniono²³. Chodziło o to, by teksty Synodu Plenarnego były dobrze znane księżom w diecezji. Uchwały tego synodu miały też stać się przedmiotem obrad kongregacji dekanalnych, na których miano także poddać analizie zagadnienia związane z inwentarzami kościelnymi i majątkiem kościelnym²⁴.

Uchwały I Polskiego Synodu Plenarnego zawierają piętnaście rozdziałów²⁵:

- Zasady ogólne,
- O duchowieństwie w ogólności,
- O duchowieństwie w szczególności,
- O katolikach świeckich,
- O Akcji Katolickiej,
- O zasadach moralnych życia publicznego, społecznego i kulturalnego,

²¹ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., s. 91, 191–198.

²² *Dekret Św. Kongregacji Soboru do J. Em. Ks. Kardynała Franciszka Marmaggięgo Legata Apostolskiego na I. Polski Synod Plenarny z dnia 19 VI 1937 r.*, „Currenda” 3 (1938), s. 72–73.

²³ Uchwały wydrukowano w pierwszym numerze z 1938 roku. Zob. „Currenda” 1 (1938), s. 1–32.

²⁴ B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 370.

²⁵ Zob. *Pierwszy Polski Synod Plenarny...*, dz. cyt.

- O pismach i wydawnictwach katolickich,
- O misjach i jedności Kościoła,
- O sakramentach świętych,
- O sakramentaliach,
- O miejscach świętych,
- O czci Boga i świętych,
- O posłannictwie nauczycielskim Kościoła,
- O majątkowych sprawach kościelnych,
- O sądownictwie kościelnym.

Biskupi włączyli się w ogromny wysiłek odbudowy państwowości po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Zdawali sobie sprawę, że nie wszystko można uregulować samymi zarządzeniami administracyjno-karnymi, więc starali się, „by wszystkie uchwały synodalne przenikała troska i starania o podniesienie i uświęcenie duszy w społeczeństwie”²⁶. Zakładano, że zasady te będą umacniać wiarę, utwierdzać obyczaje katolickie, usuwać nadużycia i w stosownej mierze ujednociać kościelne życie kraju²⁷. Polski episkopat wydał list pasterski, który stał się pewnym rodzajem komentarza do uchwał synodalnych. List ten odczytywany był z ambon wszystkich kościołów w Polsce w kolejne niedziele Wielkiego Postu²⁸.

Zaangażowanie biskupa tarnowskiego w prace Synodu Plenarnego przełożyło się też mocno na grunt diecezji. Biskupowi zależało, by podjąć dzieło synodu tarnowskiego. Wielokrotnie podkreślał, że będzie to dzieło szczególne, przez fakt przystosowania życia religijnego i duchowego diecezjan do przepisów Synodu Plenarnego. Pismem z 25 marca 1938 roku zwrócił się do dziekanów, w którym zapowiedział II Synod Diecezjalny na początek lipca. Nakreślił w nim przedmiot obrad synodalnych oraz wezwał duchowieństwo do współdziałania w przygotowaniu synodu²⁹. Ordynariusz wyznaczył do opracowania cztery zagadnienia:

²⁶ R. Kantor, *Synod w przededniu wojny. II Synod Diecezji Tarnowskiej – historia i rekonstrukcja statutów*, Tarnów 2016, s. 15.

²⁷ Por. *Dekret promulgacyjny pierwszego polskiego Synodu Plenarnego*, „Currenda” 1 (1938), s. 1–2.

²⁸ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., s. 197.

²⁹ F. Lisowski, *Zapowiedź II Synodu Diecezjalnego z dnia 25 III 1938 r.*, „Currenda” 6 (1938), s. 78.

- „uroczyste wprowadzenie w życie uchwał I Synodu Plenarnego”,
- „uzgodnienie istniejącego ustawodawstwa diecezjalnego z przepisami Synodu Plenarnego”,
- „wprowadzenie do uchwał i przepisów I Synodu Diecezjalnego poprawek, zmian, uzupełnień, jakich wymaga obecna sytuacja prawna diecezji”,
- „szczegółowe opracowanie IV-tej części Synodu Diecezjalnego traktującej o majątku kościelnym, gdyż zmianę tej części ustawodawstwa synodalnego uważamy za rzecz konieczną”³⁰.

Datowany na ten sam dzień był także list pasterski skierowany do wiernych, w którym wiadomość o synodzie obwieszczono całej diecezji. Biskup zaapelował o serdeczną modlitwę, zależało mu bowiem, „aby Synod wzmocnił węzły duchowe, jakie wiążą wiernych i ich duszpasterzy, Biskupa i powierzone mu dusze kapłanów i ludu. Nic bowiem nie przyczynia się tak do rozkwitu życia religijnego, jak wzajemne zrozumienie i zespolenie duchowieństwa i wiernych w jednej wspólnej służbie dla chwały Chrystusa Pana”³¹. Następnie wydany dekret powtórzył przedstawione już uprzednio cele synodu oraz zarządził specjalny „stan synodalny” w dniach 3–5 lipca. Wszyscy kapłani w tych dniach zobowiązani byli we mszy świętej odmawiać specjalne modlitwy do Ducha Świętego, w niedzielę mieli wyjaśnić wiernym znaczenie synodu, a w jego intencji po sumie wobec wystawionego w monstrancji Najświętszego Sakramentu mieli odmówić Litanię do wszystkich świętych. Bicie w dzwony we wszystkich kościołach diecezji dnia 4 lipca o godzinie 15.00 miało duchowo złączyć diecezjan w chwili rozpoczęcia obrad synodalnych³².

Wkrótce bp Franciszek Lisowski powołał urzędników synodalnych. Promotorem został ks. Stanisław Bulanda, kanclerzem synodalnym ks. Ignacy Dziedziak³³, a sekretarzem ks. Stefan Zalesieński. Do pomocy biskup wyznaczył: ks. Franciszka Sitkę i ks. Władysława Lesiaka. Prefektem miejsca i dyscypliny został ks. Roman Sitko, wspomagali go: ks. Władysław Węgiel, ks. Franci-

³⁰ F. Lisowski, *Zapowiedź II Synodu Diecezjalnego...*, dz. cyt.

³¹ F. Lisowski, *Zarządzenie przed otwarciem II Synodu Diecezjalnego z dnia 26 VI 1938 r.*, „Currenda” 6 (1938), s. 97.

³² F. Lisowski, *Zarządzenie przed otwarciem II Synodu...*, dz. cyt., s. 97–98.

³³ Nominowani 2 kwietnia 1938 roku ADT, *Dekret bp. F. Lisowskiego w sprawie nominacji personalnych synodu diecezjalnego z dnia 2 VII 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

szek Mróz, ks. Bronisław Szymański, ks. Anioł Głowacki, ks. Stanisław Basta i ks. Władysław Bochenek. Biskup mianował ks. Jana Bochenka mistrzem ceremonii. Współpracowali z nim: ks. Walenty Chrobak, ks. Stanisław Indyk, ks. Leopold Krawczyk, ks. Kazimierz Zatorski i ks. Stanisław Sroka. Sędziami zażeń i usprawiedliwień nieobecności mianował: ks. Józefa Lubelskiego, ks. Juliana Piskorza i ks. Jakuba Stanczykiewicza. Prokuratorem duchowieństwa został ks. Roman Mazur, a radcami: ks. Antoni Odziomek i ks. Zygmunt Jakus³⁴. Pierwsze posiedzenie plenarne Komisji Synodalnej odbyło się 21 kwietnia 1938 roku w Pałacu Biskupim w Tarnowie. Promotor synodu, ks. Stanisław Bulanda, podzielił prace przygotowawcze między cztery sekcje: administracyjną, duszpasterską, liturgiczną i szkolną³⁵. W przygotowanie synodu zaangażowano całą diecezję. Księża dziekani zostali zobligowani, by w swoich dekanatach wyznaczyć referentów zajmujących się szczegółowym opracowaniem tematów synodalnych. W szczególności chodziło biskupowi o dokładne zaznajomienie duchownych z uchwałami Synodu Plenarnego oraz o to, by powzięli wnioski co do zmian i uzupełnień Synodu Diecezjalnego, jakich wymagać będzie praktyczne wprowadzenie w życie uchwał Synodu Plenarnego i jakich wymagają obecne potrzeby diecezji³⁶. Tematy te przedstawiono i przedyskutowano na kongregacjach dekanalnych. Wnioski w formie pisemnej przesyłano do promotora synodu po każdej odbytej konferencji. Biskupowi zależało, by dzięki właściwemu przygotowaniu uchwały synodalne były rzeczowe i wszechstronne oraz odpowiadały potrzebom duchowieństwa i wiernych. Apelowal, by zapowiedziany program należycie omówić i wyczerpać. O ważności tematu świadczył też fakt, iż biskup Lisowski zobowiązał wszystkich duchownych do obecności na odbywanych w dekanatach konferencjach i zarazem zakazał kapłanom uchylania się od nakładanych przez księdza dziekana obowiązków przyjęcia, przygotowania i przedstawienia konkretnego referatu³⁷. Choć sam charakter synodu był ściśle prawny, to ordynariusz oczekiwał także owoców duszpasterskich.

³⁴ ADT, *Dekret bp. F. Lisowskiego...*, dz. cyt.

³⁵ Przewodniczącymi poszczególnych sekcji byli: administracyjnej – ks. Roman Sitko, duszpasterskiej – ks. Julian Piskorz, liturgicznej – ks. Jan Bochenek, i szkolnej – ks. Józef Lubelski. Por. ADT, *Protokół z posiedzenia Komisji Synodalnej z dnia 21 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

³⁶ F. Lisowski, *Zapowiedź II Synodu Diecezjalnego z dnia 25 III 1938 r.*, „*Currenda*” 6 (1938), s. 78–79.

³⁷ Zob. F. Lisowski, *Zapowiedź II Synodu Diecezjalnego...*, dz. cyt.

Sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej, kard. Eugeniusz Pacelli, przesłał list z błogosławieństwem papieża Piusa XI na mający się odbyć synod. Ojciec święty zapewnił o swej modlitwie za pasterza diecezji i za zgromadzonych przy nim kapłanów: „*Sanctitas Sua divinae sapientiae tibi devocat lumen, ut peropportunas leges sancias ac tibi necnon sacerdotibus tecum in unum conventuris Apostolicam Benedictionem amanter indulget*”³⁸.

4 lipca o godz. 15.00 bijące w całej diecezji dzwony obwieściły rozpoczęcie w katedrze tarnowskiej nabożeństwa inauguracyjnego synodu. Po przemówieniu biskupa ordynariusza nastąpiły czynności prawne: odczytanie dekretów, stwierdzenie obecności uczestników, uroczyste wyznanie wiary oraz wybór w drodze tajnego głosowania egzaminatorów³⁹, konsultorów⁴⁰ i sędziów synodalnych⁴¹. Kanclerz kurii odczytał pismo ojca świętego Piusa XI, a biskup udzielił błogosławieństwa. W skład uczestników synodu weszli członkowie kapituły katedralnej, księża prałaci, profesorowie, dziekani, wicedziekani i reprezentanci proboszczów, wikariuszy oraz zakonów męskich z terenu diecezji. W synodzie wzięło udział 168 osób⁴².

Sam przebieg obrad synodalnych można odtworzyć na podstawie ramowego programu, który został zredagowany już 26 czerwca 1938 roku przez Kurię Diecezjalną w Tarnowie. Został on później znacznie uzupełniony i wydrukowany

³⁸ ADT, *Pismo Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej do bp. F. Lisowskiego w sprawie mającego odbyć się synodu diecezjalnego z dnia 8 VI 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

³⁹ Egzaminatorami synodalnymi zostali mianowani: ks. Józef Lubelski, ks. Roman Sitko, ks. Stanisław Bulanda, ks. Jan Bochenek, ks. Julian Piskorz, ks. Tomasz Włoch, ks. Jakub Stanczykiewicz, ks. Michał Rec, ks. Antoni Odziomek, ks. Kazimierz Litwin, ks. Andrzej Cierniak i ks. Ignacy Dziedziak. ADT, *Dekret nominacyjny egzaminatorów, konsultorów i sędziów synodalnych z dnia 5 VII 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁴⁰ Proboszczami konsultorami zostali mianowani: ks. Roman Mazur, ks. Zygmunt Jakus, ks. Józef Koziejka, ks. Jan Starzak, ks. Franciszek Habas, ks. Wojciech Kornaus, ks. Jan Drożdż i ks. Bernardyn Dziedziak. ADT, *Dekret nominacyjny...*, dz. cyt.

⁴¹ Sędziami synodalnymi zostali mianowani: ks. Józef Lubelski, ks. Tomasz Włoch, ks. Jakub Stanczykiewicz, ks. Michał Rec, ks. Franciszek Mróz, ks. Stanisław Wróbel, ks. Walenty Chrobak, ks. Stanisław Adamczyk, ks. Władysław Węgiel, ks. Julian Piskorz. ADT, *Dekret nominacyjny...*, dz. cyt.

⁴² ADT, *Wykaz uczestników II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

w formie ulotki oraz rozdany uczestnikom synodu w czasie jego rozpoczęcia. Wedle tego programu synod rozpoczął się 4 lipca o godz. 15.00 wprowadzeniem biskupa tarnowskiego z placu katedralnego do katedry przy biciu dzwonów. Tu odbyły się ceremonie liturgiczne połączone z odpowiednimi modlitwami, odczytanie dekretów o zwołaniu synodu i sposobie jego przeprowadzenia.

Ogólny program synodu przedstawia tabela na następnej stronie.

Część dyskusyjna synodu, zarówno w pierwszy, jak i w drugi dzień, odbywała się w auli seminaryjnej. Po wygłoszonych referatach głos zabierali uczestnicy obrad. Do pytań i stawianych wniosków ustosunkowywał się promotor synodu. Prokurator duchowieństwa wnioskował o przyjęcie uchwalonych rezolucji. W przeprowadzanych głosowaniach przyjmowano je jednogłośnie. Tygodnik katolicki diecezji tarnowskiej „Nasza Sprawa” tak relacjonował wydarzenia synodalne: „Uczestnicy w czasie Synodu uświadamiali sobie niebezpieczeństwa obecnych czasów i zasadzki, jakie grożą ludowi powierzonemu ich opiece. Zdawali sobie sprawę z ciężkich obowiązków, ale ofiarowali gotowość do wytężonej pracy dla Boga [...]. Podczas obrad, obok troski, jak ustrzec wiernych przed utratą wiary i zepsuciem, dominowała wielka ufność w pomoc Bożą i to głębokie przeświadczenie, że przez ofiary i znojny trud wcześniej czy później Kościół św., Jego prawda i miłość zwyciężą”⁴³. Dodatkowo w czasie omawiania wolnych wniosków przeprowadzono składkę na budowany kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tarnowie na Grabówce. Na ostatnią część uroczystości udano się do katedry. Ksiądz infułat Józef Lubelski w imieniu uczestników synodu po nabożeństwie dziękczynnym złożył hołd i podziękowanie pasterzowi diecezji⁴⁴.

Z okazji przeprowadzonego synodu na ręce bp. Lisowskiego spłynęły telegramy z odpowiedziami na przesłane adresy hołdownicze. Podziękowanie przesłali m.in.: w imieniu ojca świętego – kard. Eugeniusz Pacelli⁴⁵, nuncjusz apostolski w Polsce Franciszek Cortesi⁴⁶ i abp krakowski Adam Stefan Sapieha⁴⁷.

⁴³ „Nasza Sprawa” 28 (1938), s. 388.

⁴⁴ ADT, *Protokół z posiedzeń II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z dnia 6 VII 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁴⁵ ADT, *Telegram gratulacyjny z okazji Synodu Diecezjalnego 1938 wysłany przez kard. Pacellego*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁴⁶ ADT, *Telegram gratulacyjny z okazji Synodu Diecezjalnego 1938 wysłany przez nuncjusza Cortesiego*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁴⁷ ADT, *Telegram gratulacyjny z okazji Synodu Diecezjalnego 1938 wysłany przez abp. Sapiechę*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

Tabela. Program uroczystości II Synodu Diecezji Tarnowskiej 4–5 lipca 1938 roku

Program dwudniowych uroczystości synodalnych	
<p>4 lipca, poniedziałek Katedra, godz. 15.00</p> <p>Seminarium duchowne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie JE ks. biskupa na placu katedralnym 2. Wprowadzenie JE ks. biskupa do katedry 3. <i>Visitacio Smi i Veni Creator</i> 4. Odczytanie dekretu <i>de convocanda Synodo</i> 5. Przemówienie JE ks. biskupa ordynariusza 6. Stwierdzenie obecnych 7. Wyznanie wiary 8. Przysięga antymodernistyczna 9. Odczytanie mianowanych urzędników synodalnych 10. Zapowiedzenie sesji publicznej w seminarium <p>Referaty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Obowiązki stanu duchownego</i> – ks. prał. Stanisław Bulanda 2. <i>Porządek nabożeństw</i> – ks. prał. Jan Bochenek
<p>5 lipca, wtorek Katedra, godz. 8.00</p> <p>Seminarium duchowne</p> <p>Katedra</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie JE ks. biskupa ordynariusza 2. Msza święta <i>De Spiritu Sancto</i> 3. Przemówienie JE ks. biskupa sufragana <p>Referaty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Sprawy majątkowe</i> – ks. infułat Roman Sitko 2. <i>Obowiązki osób świeckich</i>⁴⁸ – ks. prał. Karol Pękala 3. Omówienie ważniejszych spraw i zgłoszonych wniosków <ol style="list-style-type: none"> 1. Przyjazd JE ks. biskupa do katedry 2. Ogłoszenie uchwał synodalnych 3. Zamknięcie sesji synodalnych 4. Przemówienie JE ks. biskupa ordynariusza 5. <i>Te Deum</i> 6. Hołd duchowieństwa

Źródło: *Program obrad Synodu Diecezjalnego w Tarnowie w dniach 4 i 5 lipca 1938*, [Tarnów 1938]; „Currenda” 6 (1938), s. 98–99.

Statuty II Synodu Diecezji Tarnowskiej nie zostały opublikowane i nie weszły w życie⁴⁹. Podzielone zostały na cztery części⁵⁰:

- O pielęgnowaniu wiary świętej:
 - O wyznaniu wiary świętej,
 - O głoszeniu słowa Bożego,
 - O nauczaniu katechizmu,
 - O zachowaniu wiary świętej;
- O karności kościelnej:
 - O obowiązkach duchowieństwa,
 - O dziekanach,
 - O kongregacjach dekanalnych,
 - O wizytacji dziekańskiej,
 - O wizytatorach szkolnych,
 - O wizytatorach dziekanów,
 - O proboszczach i wikariuszach,
 - O ważniejszych obowiązkach proboszczowskich,
 - O katechetach,
 - O duchownych obcych,
 - O wykorzenianiu rozpowszechnionych błędów,
 - O ważniejszych przejawach życia religijnego;
- O służbie Bożej:
 - O sakramentach świętych,
 - O kościołach i kaplicach,
 - O cmentarzach,
 - O świętach,
 - O ważniejszych czynnościach świętych;

⁴⁸ W programie wydrukowanym na czas przeprowadzanego synodu do tytułu tego referatu dołączony jest drugi człon i brzmi on: *Obowiązki osób świeckich według Synodu Plenarnego*. Jednak w *Protokole z posiedzeń II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z dnia 6 VII 1938 r.* nie ma co do tego referatu wu ani słowa o Synodzie Plenarnym. Zob. ADT, *Protokół z posiedzeń II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z dnia 6 VII 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁴⁹ Dopiero kanonista Robert Kantor podjął się próby rekonstrukcji statutów i wydane zostały w 2016 roku. Zob. R. Kantor, *Synod w przededniu wojny. II Synod Diecezji Tarnowskiej – historia i rekonstrukcja statutów*, Tarnów 2016.

⁵⁰ R. Kantor, *Synod w przededniu wojny...*, dz. cyt., s. 87–89.

- O majątku kościelnym:
 - O zarządzaniu majątkiem kościelnym i o radach parafialnych,
 - O budowie, konserwacji budynków parafialnych i plebańskich,
 - O składkach i ofiarach,
 - O ważniejszych dochodach kościelnych,
 - O zmianach w majątku kościelnym,
 - O mieniu duchownych.

Po śmierci bp. Lisowskiego w 1939 roku diecezja tarnowska wakowała aż do roku 1946. Papież Pius XII 4 marca tego roku biskupem tarnowskim mianował ks. Jana Stepę⁵¹. Nowy ordynariusz zastanawiał się, czy wydrukować postanowienia II Synodu, czy zwołać kolejny. Wojna i czas powojenny wprowadziły wiele zmian w diecezji, które wymagały nowego omówienia. Podjęto więc decyzję o przygotowaniu III Synodu Diecezjalnego. Przez cały ten czas obowiązywały statuty I Synodu Diecezjalnego z 1928 roku⁵². Z prawnego punktu widzenia II Synod Tarnowski nie wprowadził żadnych zmian. Profesor prawa kanonicznego Jan Dudziak nazwał go „tragicznym wydarzeniem w historii synodów tarnowskich”⁵³.

Zakładane przed zwołaniem synodu diecezjalnego dostosowanie prawa i ogłoszenie uchwał Synodu Plenarnego nie stanowiły oddzielnego punktu,

⁵¹ Jan Stepa – ur. 24 czerwca 1892 roku w Sasowie, święcenia kapłańskie otrzymał 29 lipca 1915 roku w katedrze lwowskiej z rąk abp. J. Bilczewskiego, w 1927 roku podjął wykłady z filozofii na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, 4 marca 1946 roku Pius XII mianował go biskupem tarnowskim, zmarł 29 maja 1959 roku.

⁵² B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 369–371.

⁵³ Winą obarcza ks. S. Bulandę, promotora synodu. W swoim artykule przytacza wypowiedzi uczestników synodu, którzy potwierdzają, iż uchwały synodu miał promotor. Z powodu licznych zajęć odciągał w czasie przygotowanie druku. Potem nastąpiła śmierć biskupa i wybuch wojny. „uchodzi za pewne, że synod ten nie wyszedł w ogóle z osobistego archiwum jego promotora, tj. ks. Stanisława Bulandy i nie został także znaleziony wśród jego rzeczy po śmierci”; J. Dudziak, *Pasterska posługa Biskupów Tarnowskich w synodach diecezjalnych. Z dziejów tarnowskich synodów*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” [dalej: TST] 10 (1986), s. 47, 52.

lecz dokonały się podczas prac przygotowawczych komisji synodalnych⁵⁴. W *Protokole z posiedzeń II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z dnia 6 VII 1938 roku* spisany przez sekretarza synodalnego ks. Stefana Zalesieńskiego tylko jeden raz, bardzo ogólnie, przywołany został Synod Plenarny: „We wstępnym przemówieniu, Jego Ekscelencja ks. Biskup ordynariusz dr Franciszek Lisowski podkreślił doniosłość Synodu Plenarnego do którego mają się dostosować uchwały niniejszego Synodu”⁵⁵. Wzmianki można znaleźć w protokołach i referatach wygłoszonych na spotkaniach przedsynodalnych. Z zachowanych w Archiwum Diecezjalnym widać, iż statuty plenarne były brane pod uwagę w dyskusjach nad uaktualnieniem prawodawstwa diecezjalnego. Nie są one liczne, ale rzucają światło na ten temat. W protokole *Posiedzenia przedsynodalnego Komisji duszpasterskiej z dnia 19 marca 1938 roku* tylko 1 z 15 punktów zawiera odniesienie do Synodu Plenarnego⁵⁶. Więcej odniesień, bo 3 na 16, znajdziemy w *Protokole z nadzwyczajnej Kongregacji dekanalnej z dnia 5 kwietnia 1938 roku* odbytej w Ochotnicy Dolnej⁵⁷. Jeden z referatów przedstawianych na kongregacjach dekanalnych dotyczył bezpośrednio omawianego tematu i brzmiał: *Uzgodnienie istniejącego ustawodawstwa diecezjalnego z przepisami Synodu Plenarnego*. Z posiedzeń tych zachowały się protokoły m.in.: ze Starej Jastrzębki z dnia 22 kwietnia 1938 roku⁵⁸, z Zasowa z dnia 23 kwietnia 1938 roku⁵⁹, z Lubczy z 27 kwietnia 1938 roku⁶⁰, ze

⁵⁴ Taki wniosek sugeruje Jan Dudziak. Zob. J. Dudziak, *Pasterska posługa Biskupów Tarnowskich w synodach diecezjalnych. Z dziejów tarnowskich synodów*, TST 10 (1986), s. 51.

⁵⁵ ADT, *Protokół z posiedzeń II Synodu Diecezjalnego w Tarnowie z dnia 6 VII 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁵⁶ ADT, *Protokół z posiedzenia przedsynodalnego Komisji duszpasterskiej z dnia 19 III 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁵⁷ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Ochotnicy Dolnej z dnia 5 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁵⁸ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Starej Jastrzębce z dnia 22 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁵⁹ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Zasowie z dnia 23 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁰ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Lubczy z dnia 27 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

Szczyrzyca z 28 kwietnia 1938 roku⁶¹, z Tropia z dnia 4 maja 1938 roku⁶², z Gwoźdźca z 11 maja 1938 roku⁶³, z Kolbuszowej⁶⁴ czy z Porąbki Uszewskiej⁶⁵. W protokole kongregacji odbytej u ojców cystersów w Szczyrzycu wynika jasno, iż „kongregacja osiągnęła swój cel, albowiem Księża zaznajomili się dokładnie z uchwałami Synodu Plenarnego, a odświeżyli w pamięci w statuty diecezjalne”⁶⁶.

Kapłani zauważali potrzebę dostosowania prawodawstwa diecezjalnego do aktualnej sytuacji życia. Ksiądz Piotr Rajca, proboszcz Starej Jastrzębki, podkreślał szybkie tempo zachodzących zmian w kwestiach religijnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych. W protokole zapisał: „proces przekształcenia się postępuje tak szybko, że kiedy na takie same przemiany dawniej potrzeba było szeregu dziesiątek lat, to obecnie ta przemiana dokonuje się zaledwie w kilku latach. Stan religijny z roku 1928 był jeszcze w znacznej mierze kontynuowaniem stosunków z epoki przedwojennej, chociaż już zarysowywały się widoczne znaki przyszłej przemiany”⁶⁷. Ubolewał, że dla młodego pokolenia, które zmagało się z trwającym kryzysem i troską o chleb codzienny, na dalszy plan przeszły sprawy zbawienia. Stąd coraz więcej jest młodzieży o słabej wierze albo całkiem bez wiary. Kapłani zauważyli, że Synod Plenarny nie pominął żadnej dziedziny z życia ówczesnego człowieka i w uchwałach podaje zarządzenia i wskazówki do utrzymania i pogłębiania życia religijnego. Jako sposób na ugruntowanie wiary zalecają czytanie ksiązek religijnych, słuchanie wykładów o treści religijnej i uczestniczenie w życiu sakramentalnym⁶⁸.

⁶¹ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Szczyrzycu z dnia 28 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶² ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Tropiu z dnia 4 V 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶³ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Gwoźdźcu z dnia 11 V 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁴ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Kolbuszowej* [brak daty], [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁵ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Porąbce Uszewskiej* [brak daty], [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁶ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Szczyrzycu z dnia 28 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁷ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Starej Jastrzębce z dnia 22 IV 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁶⁸ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Starej Jastrzębce...*, dz. cyt.

Na podstawie protokołu z Porąbki Uszewskiej, spisane przez proboszcza ks. Aleksandra Rogoża, można podać wysuwane wnioski dotyczące relacji Synodu Diecezjalnego do Synodu Plenarnego. Różnice dotyczyły m.in.: głoszenia kazań – dotychczas głoszone w niedzielę i święta tylko na prymarii i sumie, a Synod Plenarny zobowiązał duszpasterzy, by głosili zawsze, ilekroć jest większa liczba wiernych. Podobnie z sakramentem pokuty: dotąd słuchano spowiedzi w soboty i przed świętami po południu – Synod Plenarny dodał jeszcze czas przed pierwszymi piątkami. W kwestii kapłańskich testamentów Synod Diecezjalny nakazywał, aby odsyłać je do dziekana, a Synod Plenarny – do Kurii. W prawodawstwie diecezjalnym zapisy pozwalały kapłanom nosić w podróży lub przy gospodarstwie „suknię krótszą czarną”, w pozostałych wypadkach mówiły o noszeniu sutanny. Synod Plenarny zastrzył tę sytuację, mówiąc, że w świeckim stroju nie wolno pokazywać się nigdy i nigdzie, chyba że biskup inaczej rozstrzygnie. Wyraźnie zdefiniował kwestię ofiar i datków w czasie kolędy, zakazując ich żądać. Synod Plenarny wprowadzał też praktyki, o których nie było mowy w prawodawstwie diecezjalnym, np.: nakazywał brać udział w kursach teologicznych, duszpasterskich i polecał prenumerować diecezjalne pisma urzędowe. Zachęcał, by księża parafialni i katecheci mieszkali razem i prowadzili życie wspólnotowe oraz składali się na dom emerytów, kasę, dom wypoczynkowy. Zwrócił uwagę na zaopatrywanie się w dewocjalia tylko w firmach katolickich. Synod Plenarny podkreślał też potrzebę obecności w każdej parafii organizacji miłosierdzia. Kapłani zwrócili uwagę, by do prawodawstwa diecezjalnego dodać ważne rozdziały Synodu Plenarnego: „O katolikach świeckich”, „O Akcji Katolickiej” i „O pismach i wydawnictwach katolickich”⁶⁹.

Godny uwagi jest też protokół z dwóch kongregacji dekanalnych dekanatu ropczyckiego, które odbyły się: 9 maja w Sędziszowie i 11 maja w Ociece. Porządek był podobny: kongregacje rozpoczynały się nabożeństwem w kościele, a kontynuowane były na plebaniach. Odczytano dziesięć referatów, w czasie których wszyscy referenci analizowali po kolei statuty Synodu Diecezjalnego i wskazywali, w jaki sposób należy je uzgodnić z uchwałami Synodu Plenarnego. Sugerowano zmiany i proponowano poprawki uchwał obowiązującego jeszcze Synodu Diecezjalnego. W protokole zaznaczono, że po każdym referacie wy-

⁶⁹ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Porąbce Uszewskiej* [brak daty], [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

wiązywała się żywa i szczegółowa dyskusja, w której głos zabierali wszyscy obecni kapłani⁷⁰. Podobne informacje przekazuje nam protokół z kongregacji dekanalnej z Borowej⁷¹.

Co do kwestii głoszenia słowa Bożego zachodziła zasadnicza zgodność synodów diecezjalnego i plenarnego. Różnice były nieznaczne. Synod Plenarny kładł większy nacisk „na pożyteczne głoszenie słowa Bożego”. Kaznodzieja miał budzić u słuchaczy uczucia nadprzyrodzone nie tylko przez mówienie o świętości i wzniosłości rzeczy Bożych, ale przede wszystkim przez świadectwo swojego życia, przez kierowanie się chwałą Bożą. Nowością miało być tworzenie w każdej diecezji specjalnych ośrodków przeznaczonych na prowadzenie rekolekcji zamkniętych⁷².

Uchwały Synodu Plenarnego dotyczyły przede wszystkim duchowieństwa. Statuty żądały m.in.: rozwijania i pielęgnowania życia duchowego, pogłębiania gorliwości kapłańskiej i dobrego wykształcenia teologicznego oraz zachowania większej powściągliwości wobec dóbr materialnych⁷³. O prawach i obowiązkach duchownych w odniesieniu do Synodu Plenarnego pisze Robert Kantor w artykule *II Synod Diecezji Tarnowskiej o prawach i obowiązkach duchownych. Próba rekonstrukcji nieopublikowanych statutów synodalnych*⁷⁴.

Bez wątpienia synody te, zwłaszcza plenarny, odegrały ważną rolę w Kościele polskim. Niestety wybuch II wojny światowej przeszkodził w realizacji wyznaczonego przez nie programu.

⁷⁰ ADT, *Protokół z posiedzeń Kongregacji dekanalnych dekanatu ropczyckiego z dnia 9 i 11 V 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁷¹ ADT, *Protokół z Kongregacji dekanalnej w Borowej z dnia 9 V 1938 r.*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 2, Tarnów 1938, sygn. SDT.

⁷² Zob. R. Kantor, *Synod w przededniu wojny...*, dz. cyt., s. 70–71.

⁷³ S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., s. 197.

⁷⁴ R. Kantor, *II Synod Diecezji Tarnowskiej o prawach i obowiązkach duchownych. Próba rekonstrukcji nieopublikowanych statutów synodalnych*, [w:] *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 2: *Instytucje i wydarzenia*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Tarnów 2012, s. 133–146.